

ROVNOPRÁVNE ŠKOLY

TRÉNING TRÉNEROV PRI ZAVÁDZANÍ ZNAČKY RODOVEJ ROVNOSTI DO ŠKOLY

Vypracovala Mgr. Ivana Klimentová, PhD

1 AKO ZAČAŤ?

Dostávate do rúk jednu z posledných vzdelávacích modulov GECM-Rovnoprávne školy, a tým je tréning trénerov. Tento vzdelávací modul je posledný, nadväzuje na predošlé. Na základe toho je veľmi žiadúce a nutné, aby si záujemcovia a záujemkyne prešli predchádzajúcimi vzdelávacími modulmi o rodovej rovnosti, prípadne mali za sebou scitlivovací tréning na tému rodovej rovnosti. Poznali pojmi akými je rod a pohlavie, rodová socializácia, sexuálne preferencie a podobne. Vedeli tieto pojmy používať v praxi, no najmä chápali spoločenským nerovnostiam, ktoré sú často krát internalizované a nemusia byť zjavné.

Zároveň sa tento tréning sa bude deliť na niekoľko modulov, odporúčame prejsť všetky, ale ak si nie ste istý/ istá pri používaní pojmov a termínov, neváhajte sa nám ozvať, prípadne kontaktovať regionálnu organizáciu vo vašom okolí, ktorá sa venuje téme rodovej rovnosti a ľudských práv.

V tomto module nájdete odporúčania aj pre budúce trénerstvo, čomu venovať pozornosť a ako pracovať so skupinovú dynamikou, a ktoré situácie sa môžu v rámci skupinovej dynamiky objaviť.

Veríme, že tieto cvičenia ako aj samotný modul bude pre Vás prínosný a pomocou neho nastavíte vzdelávacie aktivity.

2 ZÁKLADNÉ ĽUDSKOPRÁVNE VÝCHODISKÁ

Každý človek by si mal byť vedomí svojich základných práv, preto je nevyhnutné zaradiť výchovu k ľudským právam a slobodám do celého systému výchovy a vzdelávania detí a mladých ľudí. „*Poznanie základných ľudských práv je dôležité pri uvedomení si hraníc ľudských práv, pre schopnosť rozpoznať, kde sa končia práva jednej osoby a začínajú práva druhej, vedieť, kedy sú ohrozené alebo obmedzované práva a integrita danej osoby a kedy by svojim konaním, či už priamo alebo nepriamo, mohla obmedziť práva iných*“ (Rovňanová, Glosová, Lukšík, 2012, s. 7). Počas svojho vývinu si deti a mladí ľudia osvojujú základné informácie o svojom okolí, o vzorcoch žiaduceho a nežiaduceho správania, formujú si rodovú a sexuálnu identitu, názory a presvedčenia. Preto súčasťou týchto základných informácií by mali byť aj témy týkajúce sa rodovosti, ženskosti, mužskosti, sexuality, rodovej rovnosti, rodovo podmieneného násillia, domáceho násillia a všeobecne násillia, ľudských a detských práv a slobôd, konceptu reprodukčných a sexuálnych práv. Na základe toho deti a mladí ľudia budú schopní identifikovať formy priamej a nepriamej diskriminácie, vedieť, kedy sú vystavení nátlaku a účinne sa brániť, poznať hranice vlastného tela a tieto hranice chrániť. Zároveň ich naučí vedieť samostatne a zodpovedne sa rozhodovať v náročných životných situáciách.

Príklady ľudskoprávných dokumentov, ktoré sa venujú rodovej rovnosti:

Charta OSN (Charter of the United Nations – UN Charter)

Charta OSN je zakladajúcim dokumentom Organizácie spojených národov, ktorá bola podpísaná v San Franciscu 26. júna 1945. Do platnosti vstúpila po ratifikácii stálymi členmi Bezpečnostnej rady OSN (hlavný orgán OSN) a väčšinou zakladajúcich členov organizácie 24. októbra 1945. Ide o zakladajúcu zmluvu, ktorou sú viazaní všetci členovia OSN. Preambula Charty určuje hlavné ciele tejto medzinárodnej organizácie, a to: *udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti a dodržiavanie ľudských práv.*

Medzinárodný pakt o ľudských právach (International Bill of Rights)

Medzinárodný pakt o ľudských právach je neformálnym názvom rezolúcie Valného zhromaždenia OSN (Všeobecná deklarácia ľudských práv) a dvoch ľudsko-právnych dohovorov (Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (1966) a jeho dva opčné protokoly a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach) prijatých pod záštitou OSN.

Základnou koncepciou Medzinárodného paktu o ľudských právach bolo vytvoriť jednu deklaráciu, ktorá obsahuje všeobecné princípy a štandardy ľudských práv a jeden dohovor, ktorý ustanovuje konkrétne práva a ich obmedzenia.

Všeobecná deklarácia ľudských práv (Universal Declaration of Human Rights)

– Všeobecná deklarácia ľudských práv (Universal Declaration of Human Rights)

Všeobecná deklarácia ľudských práv je prvým medzinárodným dokumentom, ktorý zakotvuje práva prináležiace každej ľudskej bytosti od svojho narodenia. Ide o prvý medzinárodný katalóg ľudských práv, nakoľko Charta OSN sa dotýkala otázky ľudských práv len všeobecne. Bola prijatá Valným zhromaždením OSN vo forme rezolúcie v New Yorku 10. decembra 1948. Na pamiatku prijatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv každý rok v tento deň sa oslavuje Deň ľudských práv. Najväčším nedostatkom deklarácie je jej právna nezáväznosť, nejde teda o súčasť medzinárodného práva ale o politickú deklaráciu. To znamená, že žiadnemu štátu nevzniká medzinárodná zodpovednosť v prípade porušenia jednotlivých ustanovení Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Jej význam však spočíva v tom, že sa tento dokument stal východiskom pre ďalšie medzinárodné dohovory a pre národné zákonodarstvo štátov. Bezpochyby sa stala prvým a najvplyvnejším dokumentom v tom zmysle, že dnes je už vnímaný ako základný štandard ľudských práv a súčasť medzinárodného práva.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW)

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien schválený 18.12.1979 v New Yorku predstavuje listinu ľudských práv žien.

Dohovor definuje diskrimináciu žien a stanovuje vnútroštátne opatrenia na odstránenie tejto diskriminácie. Práve preto vytvára základ pre dosiahnutie rovnoprávnosti mužov a žien vďaka zabezpečeniu rovnakého prístupu žien či už k verejným a politickým funkciám, alebo k vzdelaniu a zdravotnej starostlivosti. Kontrolným orgánom dodržiavania dohovoru je Výbor pre odstránenie diskriminácie žien. Pre Československo nadobudol účinnosť 18. marca 1982.

Dohovor o právach dieťaťa (Convention on the Rights of the Child- CRC)

Dohovor o právach dieťaťa je medzinárodným dohovorom, ktorý zakotvuje občianske, politické, ekonomické, sociálne, zdravotné a kultúrne práva detí. Bol schválený Valným zhromaždením OSN 20. novembra 1989. Je dohovorom, ktorý dosiahol najväčší počet ratifikácií v dôsledku čoho má 193 zmluvných strán. Podľa znenia dohovoru sa za dieťa považuje osoba mladšia ako 18 rokov, pokiaľ hranica dospelosti je nastavená inak v konkrétnom štáte. V takomto prípade je smerodajným vek, ktorý sa považuje za hranicu dospelosti v danej krajine. Definuje základné ľudské práva detí kdekoľvek na svete.

Sú to:

právo na prežitie

právo na rozvoj

právo na ochranu pred škodlivými vplyvmi, týraním a zneužívaním a právo na účasť na rodinnom kultúrnom a sociálnom živote

Je postavený na štyroch pilieroch, ktorými sú *nediskriminácia, najlepší záujem dieťaťa, právo na život, prežitie a rozvoja a právo na rešpektovanie názorov*. Pre Československo nadobudol účinnosť 6. februára 1991.

Medzinárodný dohovor o ochrane práv všetkých migrujúcich pracovníkov a členov ich rodín (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families- CMV)

Medzinárodný dohovor o ochrane práv všetkých migrujúcich pracovníkov a členov ich rodín je medzinárodným dohovorom, ktorý upravuje status a ľudské práva migrantov a ich rodín reagujúc na potreby medzinárodného spoločenstva.

Dohovor nevytvára nové práva pre tieto osoby, ale podporuje dodržiavanie ich ľudských práv a zabezpečenie rovnakého zaobchádzania s nimi. Takisto sa zameriava na vytváranie rovnakých pracovných podmienok migrantov a pôvodného obyvateľstva. Monitoring dodržiavania dohovoru vykonáva Výbor pre migrujúcich pracovníkov. Dohovor nadobudol účinnosť 1. júla 2003 a má 45 zmluvných strán a 7 signatárov. Pre Československo nadobudol účinnosť 6. augusta 1988, avšak nebol Slovenskou republikou doteraz ratifikovaný ani podpísaný.

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (Convention on the Rights of Persons with Disabilities- CRPD)

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím bol schválený Valným zhromaždením OSN 13. decembra 2005 ako dokument, ktorý chráni práva a dôstojnosť osôb so zdravotným postihnutím. Dohovor sa usiluje o zabezpečenie rovnakých príležitostí pri uplatnení ľudských práv týchto osôb a má prispieť k odstráneniu ich sociálneho znevýhodnenia a podporiť ich účasť na občianskom, politickom a kultúrnom živote. Má 154 signatárov a 125 zmluvných strán. Pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť 25. júna 2010. Dodržiavanie dohovoru monitoruje Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím.¹

Istanbulský dohovor – Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a boji proti nemu

Základným cieľom Istanbulského dohovoru je „vytvorenie Európy bez násilia na ženách a domáceho násilia" s dôrazom na jasné prepojenia medzi dosiahnutím rodovej rovnosti a odstránením násilia páchaného na ženách.

Jeho zámerom je tiež harmonizovať právne normy členských krajín RE a zabezpečiť tak ženám, dievčatám a ďalším skupinám ohrozených násilím užívanie rovnakej úrovne ochrany v celej Európe.

Je postavený na štyroch pilieroch. tzv. 4 P:

Prevention (Prevenencia)

Protection (Ochrana)

¹<https://www.amnesty.sk/dokumenty-a-dohovory-organizacie-spojonych-narodov/>, 25/9/22 o 18:35

Prosecution (Stíhanie)

Integrated Policies (Integrovaná politika)

V rámci každej z týchto oblastí prináša veľmi konkrétne opatrenia na zlepšenie ochrany žien tak, aby mohli žiť svoj život slobodne, dôstojne a bez hrozby násilia. Ak by bol tento dohovor v našej krajine ratifikovaný a následne dôsledne implementovaný, mohol by priniesť zásadný prelom v ochrane žien vystavených násiliu a ich detí pred násilím.² Žiaľ sa tak nestalo a Slovensko dokonca zobralo svoj podpis späť - čo v právnej norme nie je možné. Politická nálada, však bola do veľkej časti ovplyvnená propagandou KBS (Konferenciou biskupov Slovenska) a rôznych cirkevno-politických vplyvu tému, natoľko zdémonizovala a z spolitizovala, že „Slovensko vzalo svoj podpis späť“.

2 CIELE VZDELÁVANIA A DYNAMIKA SKUPINY

Cieľom modulu „tréning trénerov“ je prispieť k scitliveniu účastníčok a účastníkov v téme rodovej rovnosti a rodových kompetencií. Odovzdať poznatky, vedomosti, zručnosti pre ich ďalšie pôsobenie v praxi.

Základným cieľom tréningu:

- **Scitlivenie** – Zaviesť rodové kompetencie do praxe, akým priniesť rovnocenne pohľady a prístupy do tvorby curicul, nastavovaní pedagogického procesu ako aj samotného vzdelávania či výchovy
- **Eliminácia diskriminácie detí a mládeže vo vyučovacom procese žien** - prispieť k eliminácii diskriminácie na viacerých úrovniach. Kľúčovým prvkom sú samozrejme relevantné informácie a vedomosti. Čím hlbšie pochopia tí/tie, ktorí/ktoré sa podieľajú na zabezpečovaní vzdelávania, problematiku rodovej rovnosti na školách, tým lepšie dokážu zasahovať v ich prospech.
- **Sprostredkovanie základných informácií o rodovej rovnosti na školách** - sprístupnenie základných informácií o rodovej rovnosti v návaznosti na medzinárodné stratégie a ľudskoprávne dohovory. Tréning je koncipovaný tak, aby

²<http://www.aspekt.sk/content/aspektin/co-je-istanbulsky-dohovor>

účastníci a účastníčky získali základné informácie o terminológii a pomológií, ktoré sú spoločné pre všetky pedagogické profesie. Tak isto aj pre ľudí, ktorí sa zaujímajú o tému rodovej rovnosti a chceli by prispieť k eliminácii nerovnosti. Tento modul predstavuje základný vedomostný rámec, bez ktorého nie je možné porozumieť zložitosti rodových nerovnosti. Obsahuje základný výklad odbornej terminológie z oblasti rodovej rovnosti a východiská rodovej problematiky (rod, pohlavie, rodová rovnosť; rodová podmienenosť násilia) z ľudsko-právneho kontextu.

• **Zvyšovanie tréningových zručnosti**

Posledný modul obsahuje poznatky o základných trénerských zručnostiach. Participantovými technikami upevňovať nadobúdané zručnosti nových trénerov a trénerok pri získavaní vedomostí o vedení tréningu. Priblíženie špecifikácií s ohľadom na tému rodovej nerovnosti cez ľudsko-právne východiská. Aplikácia rodovo korektného jazyka. Zvládanie krízových situácií pri vedení výcvikov. Vzdelávanie účastníčok a účastníkov tréningu pri príprave tréningu (očakávania skupiny, informácie o skupine).

Zároveň realizácia tréningu to znamená: tvorba úvodných vstupov, pravidiel, informácie k dynamike skupiny, typy tréningových metód/techník/aktivít, systémové ďalšie vzdelávanie, samovzdelávanie trénerov a tréneriek, uzatváranie tréningu, evalvácia.

- Tréning ako prostriedok preventívnych opatrení.
- Tréning má napomáhať vytvárať prostredie, ktoré uľahčí marginalizovaným skupinám hovoriť o nerovnosti. Základom je vytvoriť bezpečné prostredie, kde budú jasne deklarované postoje voči nerovnostiam. Účastníci a účastníčky tréningu ďalej môžu šíriť získané názory na danú problematiku. Preventívne opatrenia obsiahnuté v tréningu z dlhodobého hľadiska zvyšujú pravdepodobnosť odhalenia nerovnosti, spôsobu poskytnutia možnej nápravy a podpory.

2.1 Dynamika pracovných skupín

Okrem širokých, komplexných znalostí samotnej témy rodových nerovnosti je jednou z najväčších výziev pre trénerov a trénerky práca s dynamikou skupiny. Na to,

aby sme dokázali viesť úspešný vzdelávací proces (tréning) je dôležité mať informácie o rôznych situáciách, dynamike skupiny a možnostiach ktoré môžu na tréningu nastať. Tréneri a trénerky by mali rozumieť procesom vedenia skupiny/skupín, byť pripravení/á efektívne a citlivo komunikovať s účastníkmi a účastníkmi. Rovnako dôležité je byť citlivo nastavená/ý na potreby skupiny, a tomu, čo sa v skupine odohráva. Tréneri a trénerky by mali mať potrebné zručnosti aj na zvládanie záťažových alebo konfliktných situácií. Práve z týchto dôvodov by sme sa v tejto časti zamerali na hlavné odporúčania práce so skupinou a na rady ako riešiť rôzne situácie, ktoré môžu na tréningu vzniknúť.

Pojem skupinová dynamika (autor Kurt Lewin) „zastrešuje súhrn skupinového diania a skupinových interakcií, interpersonálne vzťahy a interakcie osobností členov skupiny spolu s existenciou a činnosťou skupiny a silami z vonkajšieho prostredia. Je to súhrn všetkých javov, ktoré sa pravidelne objavujú v malých sociálnych skupinách a sú prítomné prevažný čas ich fungovania³⁴ . Pre ľahšiu predstavu, ide najmä o javy ako je o komunikácia v skupine, vzťahy ľudí v skupine, identita skupiny, kohézie (súdržnosť) a tenzie (napätia), štruktúra skupiny alebo podskupín, atmosféra a podobne.

Je dôležité vedieť a byť pripravený/á na to, že skupinová dynamika sa neustále mení, vyvíja, premieňa, podľa toho v akom štádiu sa napríklad tréning nachádza. Tak isto je ovplyvnená aj témami, ktoré sa sa preberajú, ako ľudia spolu spolupracujú, alebo nespôlpracujú, aké normy a hodnotové rámce zdieľajú/nezdieľajú, aké majú jednotliví ľudia role a podobne. Ide o rozsiahlu tému, ktorej sa môžete venovať aj v rôznych publikáciách či tréningových manuáloch.

Je dôležité, aby:

✓ Pri formulovaní tréningových pravidiel sa v úvode pokúste sformulovať so skupinou pravidlo o tom, ako budete reagovať na situáciu diskriminácie – zdôraznite však, že ako tréneri a trénerky máte povinnosť nepodporovať diskriminačné vyjadrenia, ale ich reflektovať a vyvracať ich.

³⁴Smitková, H., Franeková, K., Jablonická-Zezulová, J.: Konfliktné situácie v tréningových programoch skupinová dynamika, in Mesochořitisová, A. (ed.), Jablonická-Zezulová, J (ed.):Štandardy kvality rodového vzdelávania – východiská a výzvy, Bratislava 2014, Centrum vzdelávania MPSVR SR.

✓ V rámci pravidiel sa môžete dohodnúť, že sú vítané reflexie od celej skupiny, teda každého jedného člena či členky skupiny

✓ Ak dôjde k diskriminačným alebo sexistickým vyjadreniam, nezametajte to pod koberec a netvárite sa, že ste to prepočuli. Myslite na to, že „medzi vytváraním priateľskej, otvorenej a akceptujúcej atmosféry v skupine a prehliadaním predsudkov a nevhodných poznámok bez akéhokoľvek spochybnenia je síce tenká ale jasná deliaca čiara“ (S. Williams).

✓ Ak funguje dobre skupinová dynamika, nechajte, aby ako prví reagovali na nevhodné komentáre a spochybňovali ich samotní členovia a členky skupiny. Ak sa tak nestane, je vašou úlohou otvoriť čo sa stalo, prečo to nie je v poriadku a diskutovať o tom so skupinou.

✓ Myslite na mieru kritiky: Na strane druhej, popieranie alebo zľahčovanie faktov o diskriminácii, diskriminačných praktík a ich dôsledkov je kontraproduktívne – ste trénerky a tréneri v ľudsko-právnej oblasti a mali by ste mať v týchto otázkach jasný postoj. Reflexie a konfrontácie sú súčasťou tréningovej dynamiky a môžu byť pre celý proces užitočné, ak nájdete správnu mieru ako sa so situáciou vysporiadať.

✓ Pri takýchto situáciách pomáha, ak sa snažíte otázkami cieľiť na to, aby si účastníci a účastníčky uvedomili, aké dopady majú diskriminačné vyjadrenia či postoje na ľudí, ktorí im musia čeliť, čiže sa zameriavame na dôsledky.

✓ Ak ľudia v skupine neustále zľahčujú problém diskriminácie žien, odporúčame vo väčšej miere zaradiť do programu výskumne údaje a výsledky štatistických zisťovaní.

Nebojte sa možno vypätých situácií a konfliktov, podľa rôznych teórií skupinových dynamík, konflikt je prirodzený proces, ktorý má potenciál stmeliť skupinu, dôležité je po konflikte ošetriť skupinu a venovať sa možným príčinám a dôsledkom konfliktu. Postojové a hodnotové otázky akými je rodová rovnosť vie byť citlivou témou. Váš osobný prístup a postoj je však kľúčový, ak chcete účastníkom a účastníčkam predať okrem vedomostí aj zručnosti a zároveň meniť ich postoje v tejto oblasti.

Tréneri a trénerky preto musia mať jasný a jednoznačný postoj k téme.

To zahŕňa nasledovné princípy:

- ✓ nulová tolerancia diskriminácie a nerovnosti; neexistuje žiadne ospravedlnenie diskriminačných praktík;
- ✓ úplne pochopenie rodovej podmienenosti diskriminácie;
- ✓ chápanie ľudsko-právnych východísk – ako nastavovanie a implementovanie rodových kompetencií do praxe, teda všímanie si rodových nerovnosti na rôznych aj internalizovaných úrovniach, jeho jasné pomenovanie a nastavenie opatrení na nápravu.

3 AKTIVITY

Aktivita č. 1 Strom očakávaní

(voľné spracovanie podľa Manuál tréningu pre prevenciu násillia páchané na ženách so zreteľom na terénnu sociálnu prácu strana 5.)

Čas: okolo 30 min.

Ciele:

Zmapovať očakávania účasťníctva od vzdelávania; zistiť, do akej miery bude nevyhnutné program školenia modifikovať a priebežne nastavovať

Metóda:

Reflexia materiál: flip-chart s nakresleným stromom, farebné lepiace kartičky, perá .

Zadanie:

1. (pre lektorov/ky) zabezpečte, aby mal každý účastník pero a dostatok kartičiek na písanie.
2. (pre účastníčky a účastníkov) inštrukcia: Každá/ý si samostatne premyslite, prečo ste prišli na toto vzdelávanie a čo od neho očakávate. Napíšte každé očakávanie na samostatnú kartičku. Skúste byť čo najviac konkrétne/i.

3. (pre lektorov/ky) Nechajte účastníckam a účastníkom pár minút času na napísanie očakávaní. Potom ich požiadajte, nech svoje očakávania po jednom predstavia skupine. Kartičky potom nalepia na flip-chart.

4. (pre lektorku/a) Po tom, čo všetci predstavia svoje očakávania, venujte im pozornosť a skúste okomentovať každé z očakávaní, resp. vytvorte z nich skupiny rovnakých, alebo podobných očakávaní, zoradte ich k sebe a okomentujte, do akej miery môže byť tá-ktorá skupina očakávaní naplnená.

Zamerajte sa na skupinu poznatkov, potom zručností, prípadné obavy. Nesľubujte nič, čo nemôžete splniť. Ak sa vyskytne medzi očakávaniami niečo, čo nemôžete zrealizovať, vysvetlite, prečo to na školení nebude možné (a prípadne odporučte nejaký zdroj, kde si účastníci môžu dohľadať ďalšie informácie).

Aktivita č. 2- Spoznajte svoje práva

(Zdroj: Kto iný, ak nie Ty. Učíme práva detí – metodická príručka s aktivitami pre deti vo veku 11 – 16 rokov. Bratislava : UNICEF, 2012. s. 13. ISBN 978-80-88788-10-2.)

Cieľ:

Analyzovať význam a dôležitosť jednotlivých článkov Dohovoru o ľudských právach v rozličných situáciách. Zdôvodniť dôvody zoradenia článkov Dohovoru vo vzťahu k uvedeným situáciám. Vnímať, ako sa mení pohľad na význam a vnímanú dôležitosť ľudských práv v rozličných životných dôležitosť.

Pomôcky:

kartičky s jednotlivými právami, vyrobte a vyberte z menovaných:

Právo na život,

Právo na súkromné,

Právo na zdravie,

Právo na bývanie,

Právo na rodinný život,

Právo na protest

Právo na slobodu slova

Právo voliť,.....

Postup:

1. Vytvorte balíček kartičiek s jednotlivými právami pre každú dvojicu alebo skupinu žiakov, použitím šablóny z Prílohy 2. Povedzte účastníctvu, aby si pozrelo tieto karty. Účastníctvo má za úlohu zoradiť tieto práva od najdôležitejšieho po najmenej dôležité. Môže vytvoriť jednu líniu s najdôležitejším právom hore a najmenej dôležitým v dolnej časti. Účastníctvo by malo byť schopné zdôvodniť svoj rebríček, prečo zoradilo jednotlivé práva tak, ako to spravilo.

2. Dajte účastníctvu čas (napr. 5 – 10 minút) na vzájomnú diskusiu, aby sa v skupinách dohodlo na svojich spoločných rebríčkoch. Potom by malo vysvetliť svoj názor a vytvorený rebríček v diskusii v rámci skupiny, alebo sa môže spojiť s inou skupinou, porovnať svoje rebríčky a dohodnúť následne sa na jednom spoločnom rebríčku.

3. V nasledujúcej fáze realizujte reflexiu, v ktorej by mali účastníci/čky vysvetliť, ktoré právo zhodnotili ako najdôležitejšie a prečo. Ktoré práva sa umiestnili ešte na vrchných políčkach? Prečo práve tieto? Ktoré boli ohodnotené ako najmenej dôležité? Prečo?

4. Je dôležité vysvetliť, že v tejto aktivite neexistuje správne alebo nesprávne riešenie. Všetky detské práva sú rovnako dôležité a vzájomne súvisia: rešpektovanie jedného práva závisí zároveň od rešpektovaní ostatných práv. Ideálne je, aby k tomuto záveru dospeli všetci v rámci riadenej diskusie.

5. Za účelom rozšírenia tejto aktivity požiadajte účastníctvo, aby sa zamyslelo nad tým, ako by zmenili svoj rebríček v rozličných situáciách:

- v ich krajine je aktuálne vojna,
- v ich krajine sa nesmú vzdelávať dievčatá,
- v ich krajine sa nesmú vzdelávať dievčatá spolu s chlapcami,

- v ich krajine zakazuje obliekať sa podľa toho, ako chcú,
 - v ich rodine niekto niekoho ponižuje a zhadzuje, ničí tým jeho právo žiť dôstojne.
- Pýtajte sa účastníctva: Čo sa zmenilo v rebríčkoch (ak sa teda zmenilo) v jednotlivých situáciách? Prečo?

Aktivita č.3 – Slovník

(spracované voľne podľa Supeková – Lukšík, 2003, s. 141)

Cieľ:

Vysvetliť v diskusii pojmy súvisiace s diskrimináciou ako zdroje porušovania základných práv. Uvedomovať si, ako formy diskriminácie porušujú základné ľudské práva a slobody.

Forma práce:

Individuálna alebo skupinová forma s následnou diskusiou závisí od použitej varianty. Aktivita sa dá použiť na akomkoľvek predmete, kde je téma ľudských práv a slobôd vo vzťahu k násiliu preberaná. Odporúča sa čas minimálne 1 vyučovacia hodina.

Postup:

1. Účastníctvo sedí v kruhu. Vyzveme účastníctvo, aby si vybralo z kartičiek jednu, na ktorej je napísaný pojem súvisiaci s témou ľudské práva a slobody a porušovanie. (V závere tejto publikácie máte vysvetlené základné pojmy k téme).
2. Najprv si každý účastník/ účastníčka individuálne analyzuje vybraný pojem (2 – 3 min.).
3. Po vlastnej analýze pristúpime k tomu, že účastníci a účastníčky postupne prezentujú všetky pojmy témy.
4. Lektorka/lektor nápomocnými otázkami nabáda ku komunikácii i prípadnej diskusii. K jednému pojmu sa môžu vyjadriť aj viacerí účastníci a účastníčky.

Ďalšie varianty aktivity:

- Lektor/lektorka rozdá prázdne kartičky a vyzve účastníkov a účastníčky, ktorí sedia v kruhu, aby k téme „Základné práva a slobody a ich porušovanie“ (ktoré môže byť napísané na tabuli, na flipcharte...) napísali asociáciu.

Keď majú všetci napísané, vyučujúca osoba pozbiera kartičky zamieša, následne ich rozdá opäť účastníkom a účastníckam. Ich úlohou bude vysvetliť pojem/asociáciu, ktorý majú napísaný na kartičke. V prípade, že máme nižší počet účastníctva môžeme ponúknuť viac kartičiek, tým pádom, budú vysvetľovať viaceré pojmy.

- Lektor/lektorka má vopred pripravené kartičky s pojmami, ktoré sa viažu k téme. Vyberie si dvojicu účastníctva, ktorá sa posadí oproti sebe. Lektor/lektorka sa postaví za jedného z nich a postupne bude ukazovať pojmy, úlohou jedného účastníctva bude vysvetliť daný pojem tak, aby nepoužil základ slova. Tento variant sa môže realizovať na čas alebo na počet kariet, alebo na počet striedajúcich účastníkov a účastníčok. Tento variant si vyžaduje isté vedomosti z oblasti ľudských práv a preto sa odporúča v skupine, kde sa už touto témou zaoberali.

Očakávané výsledky:

Účastníctvo získa nové vedomosti, správne pomenuje niektoré pojmy/výrazy, rozvíjajú komunikatívne a sociálne kompetencie. Je dôležité, aby lektor/lektorka vnímala charakteristiky, ktoré budú uvádzať účastník a účastníčka (nie je potrebné, aby vedeli naspamäť poučku, ale aby pojmu rozumeli). Opakovaním budú účastníci a účastníčky v tejto aktivite zbehlejší, čo umožňuje vyučujúcej osobe neustále doplňovať tento slovník a prehľbovať ich informovanosť.

Napíšte na kartičky tieto slová:

Ľudské práva, Diskriminácia, Rasizmus, Rodovo-podmienené násilie, Sexualizácia, Stalking, Mýtus krásy, Sklenený strop, Sklenený výťah, Zneužívanie, Sociálne násilie, Rodová nerovnosť, Mzdový rozdiel, Rodová rovnosť, Fyzické násilie, Istanbulský dohovor, Rod/ Gender, Pohlavie, Rodová socializácia, sexuálované násilie, Sexuálne obťažovanie, Identita, Rodová identita, znásilnenie, Sexuálne práva, Reprodukčné práva a zdravie.

Aktivita č. 4 Kontinuum sexuálneho súhlasu – právo povedať nie

(spracované podľa Glosová in Glosová, Lukšíková, Lukšík, Rovňanová, 2013)

Cieľ:

Rozpoznať prípady, kedy je sex dobrovoľný, ale neželaný. Argumentovať svoje práve povedať „nie“ na sex. Vnímať svoje právo povedať „nie“ na sex. Uvedomovať si vlastné komunikačné a vyjednávacie zručnosti.

Forma práce:

Skupinová práca s následnou spoločnou prezentáciou. Minimálne jedna vyučovacia hodina.

Postup:

1. Predstavte tému a vysvetlite, že existuje kontinuum medzi sexom, ktorý je nútený a úplne nežiaduci a sexom, ktorý je plne dobrovoľný a žiaduci.
2. Natiahnite povraz cez miestnosť na jeden koniec pripevnite cedulku s nápisom „úplne nútený, nežiaduci“ a na druhý „úplne dobrovoľný, žiaduci“ (prípadne môžete použiť flipchart a fixky). Úplne nútený, nežiaduci úplne dobrovoľný, žiaduci.
3. Opýtajte sa, ako môžeme pomenovať sex, ktorý je nútený? Po odpovediach pridajte cedulku s nápisom „ZNÁSILNENIE“ na jeden koniec kontinua.
4. Opýtajte ak niekto súhlasí so sexom, musí to vždy znamenať, že on alebo ona vlastne chce mať sex?

Po odpovediach sa spýtajte: Situácia, kedy je sex dobrovoľný, ale v skutočnosti nie je žiadaný, by bola na niektorom z koncov kontinua, alebo niekde medzi nimi? Po krátkej diskusii a uistení, že všetci rozumejú princípu kontinua sexuálneho súhlasu, účasťníctvo rozdelíme do skupín (4 – 5), a rozdáme mu jednotlivé modelové situácie a spinky (nemusíte použiť všetky situácie).

5. Vyzveme ich, aby si prečítali modelové situácie v skupine. Úlohou bude prediskutovať ich a rozhodnúť sa, kam by ich umiestnili na kontinuu sexuálneho súhlasu. „Napíšte na papier s modelovou situáciou názov, prípadne číslo vašej skupiny a pripevnite ho na povraz (flipchart) na miesto, kam si myslíte, že patrí“. Na

aktivitu je potrebný čas 15 minút, počas ktorých vyučujúca osoba sa môže priebežne uistiť, že niekto/či niekto nepotrebuje pomoc.

6. Požiadajte niekoho z prvej skupiny, aby nahlas prečítal/a modelovú situáciu a vysvetlil/a, kam na kontinuu ju jeho/jej skupina umiestnila a prečo. Potom ponechajte 2-3 minúty ostatným skupinám, aby sa vyjadrili, kam umiestnili situáciu oni.

Ponechajte priestor na vyjadrenie rôznych názorov. Toto opakujte pre všetky modelové situácie, tak, aby sa vystriedali všetky skupiny. Rozvrhnite si čas tak, aby vám ostalo aspoň 10 minút na konci aktivity pre prediskutovanie nasledujúcich otázok:

Nútiť niekoho mať sex proti jeho vôli je porušenie ľudských práv tejto osoby?
Zdvihnutím ruky ukážte, kto si myslí, že nútený sex je bežný medzi mladými ľuďmi?
Kto si myslí, že to je vzácné?

Hovorili sme o tom, že človek, ktorý nechce mať sex, ale nie je doňho nútený sa napriek tomu môže dobrovoľne zapojiť do sexu. Kto si myslí, že to je bežná skúsenosť medzi mladými ľuďmi? Kto si myslí, že to je vzácné? (Všimnite si, či chlapci budú odpovedať na túto otázku podobne, ako dievčatá).

Je rovnako pravdepodobné pre chlapcov aj pre dievčatá, že budú mať sex v situácii, kedy nie je nútený, ale tiež nie je žiaduci?

Doplňujúce otázky:

Myslíte si, že dievčatá a chlapci zvyčajne zdieľajú rovnakú právomoc v sexuálnych vzťahoch? Ako je to u dospelých mužov a žien? (Poznámka: Zdôraznite, že aj keď situácia nespadá do extrému "vynútených" situácií na konci spektra môže byť neprijateľná).

Vie človek vždy odhadnúť, kedy jej/jeho partner/ka naozaj chce mať sex? Poznáte nejaké spôsoby, ako sa o tom uistiť?

Opýtajte sa ho/jej. Najlepšie je porozprávať sa o svojich očakávaniach a limitoch pred samotným sexom.

Čo spraviť, ak sa ho/jej opýtate a on/a si nie je istý/á? (Poznámka: je dôležité pripomenúť niekoľko vecí v súvislosti s núteným, nežiaducim sexom: Nie vždy musí

byť sex vynútený násilím. Často k nemu dochádza pod psychickým nátlakom, využitím vyhrážania sa násilím, citovým vydieraním, hrozbou opustenia, zneužitím svojej moci. Ak niekto nechce mať sex, nemusí byť vždy schopný/á to vyjadriť, môže byť príliš vystrašený/á, opitý/á, v bezvedomí alebo nevie, ako to má dať najavo. To nedáva druhému právo pokračovať v sexe. Je dôležité si všímať aj neverbálne signály, reč tela, reakcie na dotyky, atď.. Komunikácia je v partnerskom vzťahu veľmi dôležitá. Je potrebné, aby partneri vedeli, aké sú ich očakávania vzhľadom na ich vzťah a sexuálny styk, kedy sa naňho cítia pripravení, kedy si ho neželajú, aké praktiky sú im príjemné a ktoré nie, či a aký spôsob ochrany pred otehotnením alebo pohlavne prenosnými ochoreniami chcú použiť.

Je dôležité rešpektovať názory a presvedčenia svojho/ej partnera/ky a podporovať sa navzájom aj vo vyjadrení svojich obáv, negatívnych pocitov, hraníc.

Variant aktivity:

Lektor/lektorka môže rozdeliť účasť do dvojíc, nechať ich zahrať niektoré modelové situácie s tým, aby si vyskúšali, ako v danej situácii správne zareagovať (treba zdôrazniť, že sa jedná len o nácvik komunikačných a vyjednávacích zručností, že nebudú predvádzať žiadne sexuálne akty, nácvik by mal byť najmä vo verbálnej rovine).

Očakávané výsledky:

V tejto aktivite umožníme účasť opísať kontinuum sexuálnych možností, rozpoznať prípady, kedy je sex dobrovoľný, ale neželaný, aby jasne pochopili svoje právo povedať nie na sex, posilnenie abstraktného myslenia, komunikačných a vyjednávacích zručností.

Fero a Anna

Fero chce mať sex, ale jeho žena Anna sa na to dnes večer necíti. Bola však naučená, že je manželkina povinnosť mať sex kedykoľvek jej manžel chce, ak nie je chorá alebo nemá menštruáciu, a tak s ním má sex.

Nina a Karol

Nina, 22 rokov, chodí s Karolom asi šesť mesiacov. On jej niekoľkokrát povedal, že s ňou naozaj chce spať, ale iba vtedy, ak chce aj Nina. Nina sa cíti byť neistá, ale myslí si, že by mala robiť to, čo jej priateľ chce. Vie, že ostatné mladé ženy so svojimi priateľmi spávajú, a obáva sa, že by ju Karol mohol opustiť, ak to neurobí, aj keď sa jej nikdy nevyhrážal, že by to urobili. Najbližšie, keď sú spolu sami v súkromí, majú sex.

Jakub a Grétka

Jakub a jeho priateľka Grétka sú sami v dome jeho rodičov. Jakub je veľmi opitý a nevie ani poriadne artikulovať, ľahne si na zem.

Grétka, ktorá tiež trochu pila, si ľahne vedľa neho. Cíti sa uvoľnene, prevezme iniciatívu a má s ním orálny sex. Jakub sa cíti zmätený a nevie, čo na to povedať. Na druhý deň si nič nepamätá.

Henry a Mária

Henry a Mária sa vášnivo bozkávali. Keď Henry začne vyzliekať Máriu, ona sa ho snaží zastaviť, a hovorí: „Nie“, Henry si myslí, že chce viac, ale že sa bojí to priznať. Takže sa neustále snaží. Po pokuse odtlačiť Henryho preč a asi päťminútovom opakovaní slova „nie“ Mária prestane odporovať a len tak leží. Henry pokračuje a má s ňou pohlavný styk.

Renáta a Michal

Posledný krát, keď Renáta odmietla mať sex so svojím manželom, tak sa jej vyhrážal, zbil ju a ostal jej monokel. Ani dnes s ním nechce mať sex, ale bojí sa, že ak ho znovu odmietne, tak ju zase zbije, takže so sexom súhlasí.

Denisa a Peter

Denisin priateľ Peter na ňu dosť tlačí, aby spolu mali sex. Denisa vie, že ešte na to nie je pripravená, ale sú s Petrom osamote v jeho izbe. Keďže si myslí, že je to neodvratné, vyspí sa s ním bez toho, aby niečo povedala.

Jano a Darina

Jano a Darina sú spolužiaci z výšky. Už spolu chodia niekoľko mesiacov a veľmi sa navzájom priťahujú. Nie sú do seba zamilovaní, ale radi by spolu mali sex. Po tom, čo sa dohodnú, že použijú kondóm, majú pohlavný styk.

Viera a Matúš

Viera pochádza z chudobnej rodiny. Pracuje v Matúšovom obchode a to, čo zarobí, je hlavným príjmom jej rodiny. Jedného dňa po záverečnej sa jej Matúš začne dotýkať a zatiahne ju do skladu v zadnej časti obchodu a začne jej dvíhať sukňu. Viera je zmätená a bojí sa, že príde o svoju prácu. Začne mu odporovať, ale po tom, čo sa jej Matúš spýta „Čo to robíš? Ty tu snáď nechceš pracovať?“ prestane a majú sex.

Júlia a Oskar

Oskar si nie je úplne istý tým, či chce mať sex s Júliou. Júlia mu to však navrhne a on sa bojí, že ak by sa jeho kamaráti dozvedeli, že ju odmietol, posmievali by sa mu. Preto sa s ňou nakoniec rozhodne vyspať.

Pavol a Laura

Pavol Laure často kupuje darčeky a ďalšie iné veci. Dnes večer spolu boli na luxusnej večeri a Pavol za ňu zaplatil. Napriek tomu, že sa Laura necíti byť pripravená, má pocit, že mu niečo dlží a neodmietne ho.

Vilo a Janka

Janka a Vilo už raz spolu spali. Dnes večer Vilo povie Janke, že po nej túži celý deň. Ona by sa však radšej len rozprávala, ale myslí si, že keďže už spolu raz spali, niet návratu späť. Keď ju Vilo začne vyzliekať, Janka sa nebráni a majú znova sex.

Majo a Táňa

Majo prišiel Táni opraviť počítač a ona s ním flirtuje. Majo sa tým cíti byť polichotený, ale keďže má priateľku a Táňa je od neho dosť staršia, viac sa nad tým nezamýšľa. Pri ďalšej návšteve ho Táňa začne bozkávať a vyzliekať. Táňa je váženou zákazníčkou vo firme, pre ktorú Majo pracuje a bojí sa, že ak by jej nevyhovelo, mohol by stratiť prácu, takže sa s ňou vyspí.

Maťa a Tomáš

Maťa a Tomáš spolu už dlho chodia a ich vzťah začína vyzerat' vážne. Maťa chce počkať s prvým sexom až po svadbe, je to pre ňu dôležité vzhľadom na jej vieru. Tomáš jej hovorí, že ak ho miluje, tak je jedno, kedy sa s ním vyspí a presvedča ju, aby s ním mala sex. Maťa je doňho zamilovaná a bojí sa, že ho stratí, takže sa s ním najbližšie vyspí, aj keď je to proti jej presvedčeniu a cíti sa neprijemne.

Aktivita č. 5 Rod alebo pohlavie?

(voľné spracovanie podľa Ako vyučovať o domácom násilí strana 62.)

Cieľ:

Identifikovať rozdiel medzi rodom a pohlavím. Argumentovať, že každý človek by mal byť rešpektovaný pre to, kým je. Vnímať rozdiel medzi rodom a pohlavím.

Uvedomovať si hodnotu každého človeka prejavujúcu sa v rešpektovaní každého takého, aký je.

Forma práce:

Ide o kombinovanú formu. Ťažiskom je skupinová práca žiactva a následná hromadná diskusia. Aktivita vyžaduje minimálne 1 vyučovaciu hodinu.

Postup:

1. V úvode účasťníctvu prezentujeme krátku definíciu pojmov rod a pohlavie.

Môžete použiť tieto:

Pohlavie – je biologická charakteristika človeka ako muža a ženy. Označenie muž alebo žena sa priraduje na základe viacerých identifikačných znakov: chromozómovej a hormonálnej výbavy, pohlavných orgánov a druhotných pohlavných znakov.

Rod – je sociálna charakteristika človeka ako muža alebo ženy podmienená sociálnymi historicko-kultúrnymi podmienkami. Je to súbor vlastností, činností a znakov, ktoré majú svoj pôvod v sociálno-historicko-kultúrnom prostredí. Rod je

spôsob, ako sa muži a ženy utvárame na základe výchovy, pod vplyvom prostredia, očakávaním, jazykom a pod. V každom kontakte s druhými ľuďmi sa vo väčšine prípadov orientujeme prevažne podľa iných ako biologických znakov pri rozoznávaní mužov a žien (zameriavame sa na odev, celkový vzhľad, spôsob chôdze, reči a pod.).

2. Účastníctvu rozdáme otázky na konci tohto cvičenia s tvrdeniami. Ich individuálnou úlohou bude sa vyjadriť ku každému tvrdeniu či ide o rod, alebo o pohlavie. Potom pracuje v skupine, kde diskutujú o svojich pracovných listoch, či majú rovnaké alebo rozdielne odpovede.

3. Po prediskutovaní v skupine a zaznačení do pracovného listu môžete položiť niekoľko otázok:

- Prečo tie-ktoré tvrdenia zaradili pod rod alebo pohlavie.
- Ktoré tvrdenia boli náročné pre vyhodnotenie?
- Opravte, čo je potrebné, a vysvetlite prečo.
- Prekvapili vás niektoré tvrdenia?
- Čo sa môžeme z tohto cvičenia naučiť?

Očakávané výsledky:

Dôležité pre žiactvo je to, že rodová identita nie je vytesaná do kameňa. Spoločnosť sa k nám, ľuďom správa rozdielne podľa pohlavia a očakávajú, že sa budeme správať podľa nepísaných ale históriou a kultúrou zaužívaných pravidiel ženskosti a mužskosti. Každý človek má právo na vlastný prejav, názor, vkus, koníčky. Každý človek by mal byť rešpektovaný pre to, kým je.

Určite, či výrok hovorí o rozdieloch determinovaných pohlavím (P), alebo rodom (R).

- 1) Ženy rodia deti, muži nie.
- 2) Dievčatá sú nežné, milé a nesmelé, chlapci sú nepoddajní, divoký a pribojný
- 3) Mladé ženy si potrebujú najst' dobrého manžela, mladí muži si musia najst' dobrú prácu.

- 4) V školstve pracuje 4/5 žien a iba 1/5 mužov.
- 5) Doménou žien je výchova detí a starostlivosť sa o domácnosť
- 6) Ženy môžu deti koiť, muži nemôžu.
- 7) Menej ako 1 % osôb na rodičovskej dovolenke sú muži.
- 8) Šport je dôležitejší pre chlapcov ako pre dievčatá.
- 9) Muži v puberte mutujú, ženy nie.
- 10) Podľa štatistík OSN, ženy vykonávajú až 67 % všetkej svetovej práce, ale stále zarábajú iba 10 % svetového príjmu.
- 11) Muži sa vedia rýchlo rozhodovať a teda aj efektívne riadiť spoločnosť.
- 12) Niektoré činnosti a práce sú pre ženy nevhodné (napr. baníctvo, horolezectvo).

Aktivita č. 6. - Môj osud – žiadny osud

(voľné spracované podľa Sielerted., 1994, s. 114)

Cieľ:

Analyzovať rozličné problémy ľudí súvisiace s rodom. Zhodnotiť príčiny problémov rôznych ľudí vyplývajúce z ich rodu. Vnímať rozličné stanoviská k témam súvisiacich s rodom. Uvedomovať si rozličnosť problémov súvisiacich s rodom.

Forma práce:

V individuálnej forme, každý účastník/účastníčka pracuje na pracovnom liste a po nej nasleduje skupinová/hromadná diskusia. Aktivita vyžaduje minimálne 1 vyučovaciu hodinu.

Postup:

1. Každý účastník a účastníčka dostane jednu kópiu pracovného listu, ktorú má vyplniť.
2. Po vyplnení pracovného listu pokračuje vzájomná diskusia o výsledkoch v menších homogénnych skupinách a neskôr aj vo väčších heterogénnych skupinách.

Aktivita nie je o súperení, kto viac uvedie asociácií, ale najmä o výmene informácií medzi chlapcami a dievčatami. Lektor/lektorka musí neustále sledovať diskusiu pretože je tu veľká tendencia vzájomného nepochopenia činností podľa rodu.

Ďalšie varianty aktivity:

Aktivita sa realizuje v homogénnych skupinách podľa pohlavia. Muži hľadajú prednosti a zápory toho, keby boli dievčatami; ženy hľadajú prednosti a zápory, ktoré so sebou nesie fakt, byť mužom a vypíšu to na samostatný list.

Výsledky si vymenia a každá skupina sa vzájomne sa zoznami s výsledkami, ktoré zostavil opačná skupina. V ďalšej časti je spoločná diskusia, ktorú facilituje lektor/lektorka.

-Pracovný list rozstriháme na štyri časti (celkovo 8) a rozdelíme triedu do 8 skupín. Každá skupina pracuje samostatne na svojej časti. Potom nasleduje spoločná diskusia.

- Aktivitu môžeme robiť s menšou skupinou bez použitia pracovného listu. Skupina sedí v kruhu a vyučujúca osoba buď postupne zadáva nedokončené vety, alebo ich má vopred nedokončené a dá ich do stredu kruhu, aby naň videli všetci. Účastníctvo sa k nim postupne môže vyjadrovať, čím môže vzniknúť plynulá diskusia.

Očakávané výsledky:

Aktivita je zameraná na to, aby účastníci/účastníčky poznali vzájomné názory na genderové usporiadanie spoločnosti (je pravdepodobnosť, že sa odpovede podľa rodu budú zhodovať/podobat').

Diskusie spočíva v konfrontácii skúseností obsiahnutých v dievčenských a v chlapčenských nedokončených vetách a v konfrontácii osobných zážitkov. Pre účastníctvo je táto aktivita veľmi zaujímavá a pútavá. Rizikom je to, že môžu vnímať vlastné názory ako konfrontačné. To môže viesť aj k obviňovaniu opačného pohlavia a tomuto je potrebné včas zabrániť. Život nie je čierno-biely, zlý a dobrý, ale každý/á z nás sa stretávame s rôznymi problémami. Nejde tu o úmysel niekomu ubližovať, skrátka nevidíme do hlavy iného človeka a možno sme ešte nemali možnosť si uvedomiť, že aj iní ľudia majú ďalšie problémy súvisiace s ich rodom.

Pracovný list pre ženy

Keby som bola chlapcom/mužom musela by som...

Keby som bola chlapcom/mužom musela by som...

Keby som bola chlapcom/mužom musela by som...

Keby som bola chlapcom/mužom mohla by som...

Keby som bola chlapcom/mužom mohla by som...

Keby som bola chlapcom/mužom mohla by som...

Pretože som dievčaťom/ženou musím...

Pretože som dievčaťom/ženou musím...

Pretože som dievčaťom/ženou musím...

Pretože som dievčaťom/ženou môžem...

Pretože som dievčaťom/ženou môžem...

Pretože som dievčaťom/ženou môžem...

Pracovný list pre mužov

Keby som bola dievčaťom/ženou musel by som...

Keby som bola dievčaťom/ženou musel by som...

Keby som bola dievčaťom/ženou musel by som...

Keby som bola dievčaťom/ženou mohol by som...

Keby som bola dievčaťom/ženou mohol by som...

Keby som bola dievčaťom/ženou mohol by som...

Pretože som chlapcom/mužom musím...

Pretože som chlapcom/mužom musím...

Pretože som chlapcom/mužom musím...

Pretože som chlapcom/mužom môžem...

Pretože som chlapcom/mužom môžem...

Pretože som chlapcom/mužom môžem...

V súvislosti s tým odporúčame najmä tieto publikácie a štúdie:

CVIKOVÁ, J. – FILADELFIOVÁ, J.: *Rodový pohľad na školstvo – aspekty kľúčových rizík*, Bratislava, ASPEKT 2008, ISBN 978-80-85549-82-9; dostupné aj v PDF na stiahnutie TU: <http://www.aspekt.sk/content/knizna-edicia/rodovy-pohlad-na-skolstvo>

FILADELFIOVÁ, J. (autorka), CVIKOVÁ, J – JURÁŇOVÁ, J. (ed.): *Učiteľské povolanie, Aspekty rodovej rovnosti v škole*, ASPEKT 2008, ISBN 978-80-85549-79-9. Dostupné aj v PDF na stiahnutie TU: <http://www.aspekt.sk/content/knizna-edicia/ucitelske-povolanie>

KIŠOŇOVÁ, J.: *Rodové stereotypy v učebniciach*–Diplomová práca – Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta –Katedra Občianskej a etickej výchovy. 2008. Dostupné na: <https://docplayer.net/31188368-Rodove-stereotypy-v-ucebniciach.html>

MINAROVÍČOVÁ, K.: *Čo sa v škole o nerovnosti naučíš... Rodové stereotypy v správaní a postojoch učiteliek a učiteľov*, Dostupné na:[http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-\(cd-rom\)/katarina-minarovicova:-co-sa-v-skole-o-nerovnosti-naucis](http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-(cd-rom)/katarina-minarovicova:-co-sa-v-skole-o-nerovnosti-naucis)

MINAROVÍČOVÁ, K . – BOSÁ, M. – ČEREŠNÍK, M.: *Svet práce podľa učebníc (rodová analýza vybraných kurikúl)*, Centrum vzdelávania PPSVR SR, 2014.

Dostupné:

https://www.academia.edu/28684901/Svet_pr%C3%A1ce_pod%C4%BEda_u%C4%8Debn%C3%ADc

Aktivita č. 7- Konferencia o histórii

(spracované podľa [http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavnemu/citaren/ruzovy-amodry-svet-\(cd-rom\)/metodiky](http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavnemu/citaren/ruzovy-amodry-svet-(cd-rom)/metodiky))

Cieľ:

Vymenovať osobnosti žien, ktoré v školských osnovách a učebniciach chýbajú.
Uvedomiť si prínos žien k rozvoju rôznych vedných a spoločenských oblastí.

Forma práce:

Individuálna domáca úloha (45 — 90 minút) a hromadná forma prezentácie pre celou skupinu. Časová dotácia minimálne 2 vyučovacie hodiny.

Postup:

1. Vyučujúca osoba vopred pripraví zoznam tém, okruhov a/alebo osobností, o ktorých budú účastníci a účastníčky vypracovávať projekt

Napr. seminárnu alebo prezentáciu, pričom to môžu byť projekty individuálne i skupinové. Ponúkneme účastníkom a účastníčkam možnosť doplniť si vedomosti.

Pripraviť projekt na niektorú z tém, ktorú im ponúkneme, napr. ženy a ich prístup k moci v starovekom Ríme, úloha ženských kláštorov v stredoveku, volebné právo žien, nositeľky Nobelovej ceny, ženy – vedkyne, umelkyne, vládkyne, političky..., Mária Terézia – nebola len matka 16 detí ale významná reformátorka... a pod.

Témy, rozsah a výstup projektu (prezentácia, plagát, slohová/ seminárna práca) prispôbíme predmetu. V rámci rôznych predmetov (napr. literatúra, dejepis, fyzika, umenie a kultúra) objavíme spoločne s účastníkmi a účastníčkami množstvo zaujímavých podnetov.

2. Na ďalšej hodine zrealizujeme malú konferenciu, kde účastníci a účastníčky v krátkych (5 – 10 minútových) predstavia svoju prácu.

3. Diskusia môže nasledovať buď po každej prezentácii jednotlivo, alebo po skupine tematicky podobných prezentácií. Keď publikum kladie otázky a rozvinie sa diskusia, je dôležité dbať na dodržiavanie vopred dohodnutého časového rozvrhu.

4. V záverečnej diskusii sa môžeme pýtať:

- S akými problémami sa pri príprave projektov stretli?
- Čo bolo pre nich najťažšie? Čo najľahšie?
- Čo nové sa dozvedeli a naučili? Ktoré zo svojich predchádzajúcich poznatkov, resp. názorov museli poopraviť, či celkom zmeniť?
- Kde našli najviac zaujímavých podkladov?

Očakávané výsledky: Aktivitou by sme mali podnietiť účastníkov a účastníčky k záujmu o osobnosti žien, ktoré v školských osnovách a učebniciach chýbajú. Ak sa ukáže, že ich takýto projekt zaujal, môžete spolu s nimi popremýšľať o tom, ako by mohli svoje projekty využiť ďalej, ako by sa o ne mohli podeliť s ostatnými. Zároveň môžete s nimi rozvíjať ďalšie i omnoho závažnejšie témy (sexizmus, mýtus krásy, reklamy, násilie a pod).

Aktivita 8. - Mediálne obrazy ženskosti a mužskosti

(voľné spracované podľa Ako učiť o domácom násilí strana 69)

Cieľ:

Porovnať mediálne obrazy ženskosti a mužskosti. Vnímať prezentovanie Spoločnosť, ale aj médiá hrajú podstatnú rolu v tom, ako sú tieto normy prezentované. Mladí ľudia ich môžu akceptovať, ale aj odmietnuť. Uvedomovať si, že rodové normy a stereotypy vytvárajú rozdiely medzi mužmi a ženami a prehľbujú rodovú nerovnosť.

Forma práce:

Skupinová forma s diskusiou. Pre jej realizáciu je potrebné mať časopisy alebo reklamy zobrazujúce mužov a ženy, alebo celebrity a „flipchart“, alebo aj tabuľu. Lektor/lektorka by si mala vopred prejsť tzv. ženské a mužské časopisy a vybrať z nich reklamy alebo obrázky, ktoré výrazne vysielajú správu o tom, ako muži alebo ženy majú alebo musia vyzeráť alebo vystupovať.

Postup:

1. Účastníci a účastníčky rozdelíme na menšie skupinky (4 – 5), ideálne zmiešané. Polovica skupín bude pracovať s obrázkami mužov, druhá s obrázkami žien. Dajte každej skupinke výstrižky z časopisov a kópiu otázok k aktivite. Požiadajte skupiny, aby medzi sebou diskutovali o otázkach v cvičení.

2. Kým diskutujú vyučujúca osoba pripraví 2 flipchartové papiere (alebo tabuľu rozdelí na dve polovice): ženy/dievčatá a muži/chlapci. Keď skupiny dodiskutujú, požiadajte ich, nech vám nadiktujú svoje odpovede a napíšte ich na zodpovedajúce časti flipchartu (alebo tabule).

3. Diskusiu môžeme podporiť aj nasledovnými otázkami:

Otázky do diskusie:

- Aké sú vlastnosti, ktoré očakávame od mužov a žien? Čo musí spĺňať populárne dievča?

- Ako majú vyzeráť a správať sa „správni chlapci“?

- Kde sa učíme týmito normám? k čomu nás vedú rodičia?

- Má jedno z pohlaví výhodnejšiu pozíciu v spoločnosti?

- Aké rozdiely vidíte medzi pohlaviami?

- Sú ľudia, ktorí sa nestotožňujú s týmito normami, znevýhodnení, alebo „potrestaní“, napr. násilím, šikanou, ohováraním, zraňujúcimi komentármi?

- Čo sa naopak deje s tými, ktorí zapadajú? Čo nás drží zaškatuľkovaných a zaškatuľkované?

- Existuje systém „odmien a trestov“ pre tých, ktorí sú v alebo mimo škatuľky? Ako nás ten systém ovplyvňuje?

Poznámka pre lektorstvo: Vlastnosti/charakteristiky v tabuľkách budú pravdepodobne obsahovať nasledovné:

- Dievčatá: citlivé, dlhé vlasy, jemné, zraniteľné, závisiace od mužov, ľahko sa rozplačú, slabé, dobré v umení, dobré matky, skromné, nemali by nadávať, sexy, flirtujúce, starajúce sa o deti, a podobne

- Chlapci: silní, mačovia, bitky, dobrí v matematike a vede, zarastení, majú radi šport a autá, atléti, ambiciózni, silní, svalnatí, neplačú, a podobne. Žiaci a žiačky pravdepodobne vypichnú podobnosti a rozdiely medzi pohlaviami, alebo rozpory v rámci jedného pohlavia, napr. ženy majú byť skromné, ale zároveň provokatívne a sexuálne skúsené.

- Zoznam odmien a trestov môže obsahovať nasledovné:

Tresty:

Šikanovanie, izolácia, vysmievanie sa, klebety, diskriminácia, nadávky, fyzické násilie.

Odmeny:

Rešpekt, uznanie, popularita, vplyv, viac príležitostí, nijaké násilie. To, čo jedni vnímajú ako „odmenu“ môžu iní vnímať ako trest. Vysvetlite, že tieto „tresty“, ktoré sa týkajú niektorých ľudí, sú formou diskriminácie a šikany.

Napr. dievčatám s krátkymi vlasmi sa môžu posmievať, že sú „mužatky“, a citlivým mužom napríklad, že sú „zženštilí“. Môžete sa žiakov a žiačok opýtať, kto má viac slobody a viac privilégií – mladí ľudia možno povedia to, že chlapci môžu ostať von dlhšie, môžu sa obliekať ako chcú, nemusia sa starať o deti, často zarábajú viac.

Očakávané výsledky:

Rodové normy nie sú vytesané do kameňa. Spoločnosť, ale aj média hrajú podstatnú rolu v tom, ako sú tieto normy prezentované. Mladí ľudia ich môžu akceptovať, ale aj odmietnuť. Rodové normy a stereotypy vytvárajú rozdiely medzi mužmi a ženami a prehlbujú rodovú nerovnosť. Deti, mládež a dospelí cítia tlak, aby sa stotožnili s ideálmi mužnosti a ženskosti. Podľa toho, ako veľmi sa s nimi stotožňujú alebo nestotožňujú, môžu byť spoločnosťou odmenení alebo potrestaní. Každý z nás je jedinečná a komplexná osobnosť, ktorá sa nevojde do nijakej šablóny. Každý má právo byť rešpektovaný a cenený.

Pracovný list pre dievčatá/ženy

- Ako sú ženy zobrazované na obrázkoch?

- Aké odkazy nám reklamy vysielajú?
- Ako sa majú správať? Opíšte ich pomocou prídavných mien.
- Podľa vašich vlastných skúseností a toho, čo ste počuli od priateľov, rodičov, médií, v škole a pod, sú ženy pracovne úspešné? Opíšte ich pozíciu v práci a v spoločnosti. Majú silné postavenie? Aká je ich úloha v rodine?

Pracovný list pre chlapcov/mužov

- Ako sú zobrazovaní muži? Opíšte ich vzhľad a postavenie.
- Čo nám obrázky hovoria o ich charaktere?
- Ako sa správajú? Opíšte ich pomocou prídavných mien.
- Aké role majú muži zohrávať vo svojich životoch? Majú pracovné úspechy? Čo ich pozícia v rodine? Opíšte podľa vašich vlastných skúseností a toho, čo ste počuli od priateľov, rodičov, médií, v škole a pod.

Aktivita č. 8 - Reklama

(voľné spracované podľa [http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-amodry-svet-\(cd-rom\)/metodiky](http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-amodry-svet-(cd-rom)/metodiky))

Cieľ:

Porovnať v reklamách zobrazovanie veku a starnutia u mužov a u žien. Zhodnotiť, aký dopad má jednostranné zobrazovanie mužov a žien v reklamách dôsledky pre obraz mužov a žien v spoločnosti, ako aj pre ich skutočný život. Vnímať, ako reklamy vplývajú na prezentovanie rodov a činnosti, ktoré k nim prislúchajú.

Forma práce:

Skupinová práca s následnou diskusiou. Pre realizáciu aktivity je potrebné mať technické vybavenie (PC, dataprojektor, TV, reklamy, v ktorých sú muži a ženy zobrazení výrazne stereotypne, podnety nájdete napr.

- <http://strategie.hnonline.sk/marketing/782158-toto-su-najsexistickejsie-reklamy-naslovensku>)

- <https://www.mediaguru.cz/2012/05/zenske-stereotypy-v-reklame/> -
http://archiv.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=25&IDclanok=396

Postup:

1. vyučujúca osoba si spolu so účastníkmi a účastníčkami pozrie reklamy. Potom ich požiadať, aby venovali pozornosť spôsobu zobrazovania mužov a žien. Môžeme im pritom pomôcť otázkami ako napríklad:

- Akým činnostiam sa v reklamách venujú prevažne muži a akým ženy?

- Aké produkty propagujú muži a aké ženy?

- Aké profesie ženy a muži v reklamách vykonávajú?

- Aké kvality a vlastnosti žien a mužov (priebojnosť, starostlivosť o druhých, dôraz na vzhľad a podobne) sú v reklamách vyzdvihované?

2. Účastníci a účastníčky pracujú individuálne určený čas (10 minút). A odpovedajú si na otázky. Potom ich požiadať, aby si navzájom vymenili svoje postrehy.

3. V druhej časti tohto cvičenia sa pokúsime zamerať pozornosť účastníkov a účastníčok na menej „tradičné“ zobrazovanie mužov a žien v reklamách. Motivujeme ich, aby si spomenuli na reklamy, ktoré zobrazujú ženy a mužov v „netypických“ rolách, resp. pri „netypických“ činnostiach.

4. V tretej časti tohto cvičenia účastníctvo vytvorí skupiny a v rámci nich sa pokúsi vymýšľať také reklamy na zvolený produkt alebo službu, ktoré narúšajú rodové stereotypy.

5. V záverečnej diskusii zadáme žiakom otázku:

Aké predstavy o mužoch a ženách nám reklamy ponúkajú?

Sú blízke skôr tradičným predstavám o mužskej a ženskej role, alebo sa od nich odklňajú?

Očakávaný výsledok:

V diskusii by účasťníctvo malo cez rôzne reklamy vnímať posolstvá reklám, malo by byť citlivý na prezentovanie rodov a činností, ktoré k nim prislúchajú. V tejto aktivite môžeme postrehy žiakov a žiačok doplniť napr. o tému zobrazovania žien v rolách starostlivých matiek či žien v domácnosti.

Prípadne upozorniť ich na to, že témou reklám býva dôraz na krásu ako jednu z najdôležitejších charakteristík žien (mýtus krásy). V súvislosti s reklamami, v ktorých vystupujú muži, môžeme upozorniť na zobrazovanie „mužnosti“ spojenej s aktivnosťou, silou, úspechom napr. v oblasti podnikania či športu.

Môžeme tiež porovnať zobrazovanie veku a starnutia u mužov (reklamy na vitamínové prostriedky podporujúce vitalitu) a u žien (reklamy na krémy proti vráskam). Na záver sa môžeme spoločne zamyslieť, aké má jednostranné zobrazovanie mužov a žien v reklamách dôsledky pre obraz mužov a žien v spoločnosti, ako aj pre ich skutočný život.

4 ĎALŠIE NÁMETY NA CVIČENIA A ÚLOHY PRE TVORIVÚ A SAMOSTATNÚ ČINNOSŤ ÚČASTNÍCTVA

Spoločným cieľom námetov pre aktivity je snaha jednoduchým, deťom a mladým ľuďom blízky spôsobom vysvetliť témy tak, aby si k nim sami našli cestu. Vhodných aktivít a hier na realizáciu danej témy v ich rôznych modifikáciách je veľa. Okrem predložených metodík uvádzame a ponúkame námety na aktívnu, tvorivú a samostatnú prácu a aj spoluprácu účastníctva, ktoré sa osvedčili v praxi (Rovňanová – Lukšík – Lukšíková, 1997; Rovňanová – Glosová – Lukšík, 2012):

- Posudzovanie pravdivosti výrokov alebo tvrdení – dokonca si tvrdenia môžu vytvárať aj oni sami/samy, mladšiemu účastníctvu je potrebné výroky a tvrdenia pripraviť vopred.
- Hľadanie „bielej vrany“ v skupine slov a zdôvodnenie výberu – pripravte skupiny slov, v ktorých je jedno logicky navyše (nepatrí tam), lebo nespĺňa spoločný znak ostatných slov. Účastníctvo majú hľadať toto slovo a zdôvodniť svoj výber.
- Vytváranie dvojíc slov – úlohou je nájsť a správne spojiť dve slová a alebo slovo s jeho charakteristikou.
- Vytváranie dopĺňovačiek, osemsmerníkov, rébusov – do dopĺňovačky môžeme ukryť slovo (láska, násilie, znásilnenie...) a pripraviť k nej podrobnú legendu, ktorá by obsahovala slová súvisiace s témou.
- Vyrábanie tematických súborov kartičiek – už vyššie uvedené aktivity dávajú priestor pre vytvorenie, dotvorenie kartičiek. Nemusia to byť len pojmy, môžu to byť aj kartičky s otázkami alebo s odpoveďami, kde účastníci a účastníčky hľadajú na ne otázky.
- V určenom čase vytvoriť zoznam slov k stanovenej téme (domáce násilie, rizikový vzťah, partnerský vzťah, povinnosti muža/ženy...). Po vypršaní času budú účastníci a účastníčky prezentovať svoje zoznamy. Zoznamy môžu ďalej použiť na vytvorenie rozličných príbehov.

- Riešenie morálnych dilem – posudzovanie morálnosti správania a konania postáv v rozličných príbehoch. Najprv samostatne, neskôr v diskusiách. Vytvára sa tak priestor pre konfrontáciu rozličných názorov a postojov, na nácvik asertívneho správania, aktívneho počúvania a vzájomného porozumenia a tolerancie.

- Dokončenie príbehu – ponúknite krátke príbehy, ktoré zámerne neukončíte. Príbehy môžu byť aj z reálneho života. Úlohou účasti bude dokončiť príbeh s použitím vlastných myšlienok. Iným variantom je, že majú dotvoriť príbeh najreálnejšie (najpravdepodobnejšie), najideálnejšie, najmorálnejšie a pod.

- Projektové práce – pripravte rozličné zadania na výber, alebo vyzvite žiakov a žiačky, aby si témy projektov definovali sami/y. Môžu pracovať individuálne, vo dvojiciach, v skupinách. Dohodnite si metodiku formálneho a obsahového spracovania projektov, kritériá na ich hodnotenie a termíny ich prezentácie. Ponúknite im konzultácie.

- Tvorba plagátov a koláží – k rozličným témam kombinovanými technikami s využitím starých novín, časopisov a iných materiálov (vhodné aktivity pre Vzdelávaciu oblasť kultúra a umenie).

- Rozhlasové relácie, školské časopisy – pripravte reláciu do školského rozhlasu alebo do školského časopisu na určené témy (napr. 25.11. Medzinárodný deň boja proti násiliu páchanom na ženách; 10.12. Medzinárodný deň ľudských práv; 15.4. Deň rodovej rovnosti v odmeňovaní; 8.3 Medzinárodný deň žien a pod.)

Každý/á lektor/lektorka pracuje s rozdielnymi účasťami a v odlišných podmienkach, preto každú aktivitu odporúčame prispôbiť a modifikovať konkrétnym podmienkam a situáciám, ktoré pozná len konkrétna vyučujúca osoba.

Je vhodné ujasniť si nasledovné otázky (Nemcová, 2008):

O čom bude aktivita (obsah)?

Prečo bude aktivita (cieľ)?

Koľko času na to potrebujem?

S akou cieľovou skupinou pracujem?

Aké pomôcky na realizáciu aktivity potrebujem?

Ako mám presne postupovať?

Na čo nemám zabudnúť: reflexia a vyhodnotenie, prípadne sformulovanie nových otázok, tém do diskusií a pod.

Odporúčaná literatúra pre ďalšie štúdium:

Kiczková, Zuzana – Szapuová, Marianna (ed): Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy. Univerzita Komenského, 2011. Dostupné v knižniciach.

Malý učiteľov sprievodca alebo Malá učiteľkina sprievodkyňa, Metodická príručka, editorky: Ľuba Kotalová, Monika Bosá, Apolónia Sejková (Súčasťou tejto metodickéj príručky sú Pracovné listy pre chlapcov a pre dievčatá: Na jednej lodi. K dispozícii na stiahnutie TU:

http://mymamy.sk/clanok/595/mala_ucitelov_sprievodca_alebo_mala_ucitelkina_sprievodkyňa_metodicka_prirucka.html

Príručka: Ako používať rodovo citlivý jazyk: Možnosti, otázky, Príklady.

http://www.ruzovymodrysvet.sk/chillout5_items/1/5/9/9/1599_8a6542.pdf

Gender ve škole: Príručka, ktorá je určená pre učiteľky a učiteľov predmetov občianska výchova a predmety týkajúce sa spoločenských vied na základných a stredných školách. Publikácia bola vydaná v rámci projektu „Zavádění konceptu gender do pedagogické praxe: Genderve škole“, ktorý realizovala Otvorená spoločnosť, o. p. s., pod vedením Mgr. Ireny Smetáčkové a Mgr. Kláry Vlkové.

<http://www.otvorenaspolecnost.cz/knihovna/2954-gender-ve-skole-prirucka-pro-budouci-i-soucasne-ucitelky-a-ucitele-2006>

Denník citlivky - Portál Anny Babánovej – učiteľky na prvom stupni ZŠ z ČR, ktorá považuje rodovo citlivý prístup za zásadný pilier jej pedagogickej práce. Na tejto stránke nájdete vynikajúce materiály k rodovo citlivej výchove a vzdelávaniu, množstvo metodík, študijných a vzdelávacích materiálov a tiež odkazy na ďalšie zdroje, kde môžete nájsť inšpirácie pre pedagogickú prácu. Na portáli nájdete aj metodiky a študijné texty, ktoré sú zamerané priamo na oblasť histórie žien, zviditeľňovania žien. <http://denikcitlivky.tumblr.com/>

BABANOVÁ, Anna., MIŠKOLCI, Jozef. (eds.): Genderově citlivá výchova: Kde začít? Příručka pro vyučující základních a středních škol, vydaná v rámci projektu „Rovné příležitosti v pedagogické praxi“. Praha: Žába na prameni. ISBN 978-80-239-8798-0
Dostupné vo vybraných knižniciach, napríklad knižnica ASPEKT a EsFem.

https://www.researchgate.net/publication/40359216_Genderove_citliva_vychova_kde_zacit_prirucka_pro_vyucujici_zakladnich_a_strednich_skol_vydana_v_ramci_projektu_u_Rovne_prilezitosti_v_pedagogicke_praxi

Příručka pro Genderově citlivé vedení škol(2007), sestavila Irena Smetáčková, Otevřená společnost, o.p.s., 2007, <http://www.otevrenaspolecnost.cz/knihovna/1291-genderove-citlive-vedeni-skol-2007>

JARKOVSKÁ, Lucie: Gender před tabulí: Etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy Praha – Brno: SLON a Masarykova univerzita, 2013. 195 s. ISBN 978-80- 7419-119-0, ISBN 978-80-210-6098-2

Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství (2007)
<http://www.otevrenaspolecnost.cz/knihovna/1308-prirucka-pro-genderove-citlive-vychovne-poradenstvi-2007>

5 POUŽITÁ LITERATÚRA:

Dostupné: http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=25&IDclanok=662.

BOSÁ, M. – MINAROVÍČOVÁ, K.: *Rodovo citlivá výchova* in Kiczková, Szapuová (eds.): Rodové štúdiá: Súčasná diskusia, problémy a perspektívy, Univerzita Komenského, Bratislava, 2011 (s. 161-181).

CVIKOVÁ, J. (ed.) a kol. autoriek a autora: *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*, NÁRODNÝ PROJEKT Inštitút rodovej rovnosti, 2015.

Dostupné na:

http://www.ruzovyamodrysvet.sk/chillout5_items/1/6/0/1/1601_5755f0.pdf

FILADELFIOVÁ, J. (autorka), CVIKOVÁ, J – JURÁŇOVÁ, J. (ed.): Učiteľské povolanie, *Aspekty rodovej rovnosti v škole*, ASPEKT 2008, ISBN 978-80-85549-79-9.

HORNÁ, D. – MESOCHORITISOVÁ, A. : *Teoretické rámce a celospoločenský kontext rodového vzdelávania v SR* in MESOCHORITISOVÁ, A. – ZEZULOVÁ – JABLONICKÁ, J. (eds.) a kol. aut.: *Štandardy kvality rodového vzdelávania – východiská a výzvy*, Centrum vzdelávania MPSVR SR, Bratislava, 2014.

JOJÁRT P, MESOCHORITISOVÁ, A.: *Tréningový manuál pre rodový tréning s dôrazom na Istanburský dohovor, Možnosť voľby*, 2015.

KICZKOVÁ, Z.– SZAPUOVÁ, M. (ed): *Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Univerzita Komenského, 2011.

MESOCHORITISOVÁ, A. a spolupracujúce autorky: *Koncepcia propagačných aktivít a sociálnej kampane na podporu Istanburského dohovoru 2017, interný materiál Možnosť voľby*, 2017.

MESOCHORITISOVÁ, A: *Problém násillia páchané na ženách : teoretické východiská*, IN: Kiczková, Szapuová (eds.): *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského, Bratislava, 2011.

Zezulová – Jablonická, J. (ed.)– Adriana Mesochochritisová (ed.): *Štandardy kvality rodového vzdelávania – východiská a výzvy*, Centrum vzdelávania MPSVR SR 2014, Bratislava.

GLOSOVÁ, K. – LUKŠÍKOVÁ, Ľ. – LUKŠÍK, I. – ROVŇANOVÁ, L. 2013. *Sexuálna výchova v kontexte ľudských práv II. Stručný sprievodca pre rovesnícke vzdelávanie*. Bratislava :SSPR, 2013. ISBN 978-80-89558-05-6

Konať proti násilliu na deťoch. Pro Familia, Bratislava : Aspekt, 1999.

Konať proti násilliu na ženách. Pro Familia, Bratislava : Aspekt, 2000.

LUKŠÍK, I. – SUPEKOVÁ, M. 2003. *Sexualita a rodovosť v sociálnych a výchovných súvislostiach*. Bratislava : Humanitas, 2003. 204 s. ISBN 80-89124-01-1.

ROVNANOVÁ, L. – GLOSOVÁ, K. – LUKŠÍK, I. 2012. Sexuálna výchova v kontexte ľudských práv. Stručný sprievodca. Bratislava : Spoločnosť pre plánované rodičovstvo, 2012. 98 s. ISBN 978-80-970902-2-7.

ROVNANOVÁ, L. – LUKŠÍK, I. - LUKŠÍKOVÁ, Ľ. et al. 2007. Metodická príručka pre sexuálnu výchovu na druhom stupni ZŠ v rámci učebných osnov výchovy k manželstvu a rodičovstvu. Bratislava : Okat Plus pre SPR, 2007. 154 s. ISBN 978–80–88720–10–2.

ROVNANOVÁ, L. – LUKŠÍKOVÁ, Ľ. – LUKŠÍK, I. – VÁŠÁRYOVÁ, Z. – PIETRUCHOVÁ, O. – BOSÁ, M. – MINAROVÍČOVÁ, K. 2007. Pracovné listy pre sexuálnu výchovu na druhom stupni základných škôl v rámci výchovy k manželstvu a rodičovstvu. Bratislava : Okat Plus pre SPR, 2007.

SIELERT, U. a i. 1994. Sexuální výchova. Praha : Trizonia, 1994.

SIELERT, U. eds. 1993. Sexuální výchova. Kniha netradičních metod výuky. Praha : trizonia, 1993. ISBN 80-85573-36-9.